

CONFLICTELE ARMATE ÎN SENSUL ARTICOLULUI 8 AL STATUTULUI DE LA ROMA AL CURȚII PENALE INTERNAȚIONALE

Conf. univ. dr. **Andrei NASTAS**,

Conf. univ. dr. **Olga DORUL**

Abstract

The authors of the Statute of the International Criminal Court, in determining war crimes, were guided by the established typology of armed conflicts after the Geneva Conventions of 1949 and the Additional Protocols of 1977. The object of this scientific investigation is to determine the extent to which contemporary conflicts falls within the recognized typology of armed conflicts, which would allow a correct qualification of war crimes.

Keywords: *armed conflict, international armed conflict, International Criminal Court, armed conflict not of an international character, international crimes*

Introducere

Odată cu apariția primei instanțe internaționale competente să examineze crimele internaționale, inclusiv crimele de război, la 1 iulie 2002, în doctrina de specialitate nu conțin discuțiile privind interpretarea dispozițiilor Statutului de la Roma.

Statutul Curții Penale Internaționale (CPI), pentru prima dată în istoria instanțelor internaționale penale, ne propune *inter alia* o listă desfășurată de componente de crime de război ce se comit în timpul conflictelor armate, fie în strânsă legătură cu acestea. Noutatea propusă de autorii Statutului de la Roma ține de clasificarea componentelor de crime de război în crime comise în cadrul conflictelor armate cu caracter internațional și cele fără caracter internațional. În acest sens, judecătorii CPI sunt nevoiți să recurgă la *lex specialis* întru a determina tipologia conflictelor armate. Un aspect problematic în acest context este lipsa unei definiții universal acceptate a conflictului armat. O altă dificultate rezultă din natura conflictelor armate contemporane, când nu poate fi făcută distincția netă dintre cele două conflicte armate reglementate: conflictul armat internațional și conflictul armat fără caracter internațional.

Materiale și metode

În procesul de redactare prezentului articol am apelat la codificările internaționale oficiale și cele neoficiale în materia jurisdicției internaționale penale, întru a reliefa evoluția cantitativă și cea calitativă a instrumentelor juridice în domeniul atragerii persoanelor fizice la răspundere internațională pentru comiterea crimelor de război. Expunerea evoluției instituției juridice, ce constituie obiectul prezentei investigații științifice, ne permite să deducem intenția autorilor Statutului de la Roma la etapa elaborării actului constitutiv al primei instanțe internaționale de jurisdicție penală cu caracter permanent.

Mai mult, asemenea abordare relevă din argumentarea la care recurge însăși Curtea Penală Internațională atunci când expune pe cauze în care invocă comiterea crimelor de război. CPI nu operează într-un vid juridic. Instanța face frecvent trimiteri la constatările celor două tribunale internaționale penale ce i-au precedat.

Întru a determina tendințele în domeniul cercetat, a fost analizată practica recentă a CPI în materia crimelor de război atunci când instanța recurge la calificarea tipului conflictului armat în vederea identificării fundamentului juridic al răspunderii internaționale penale.

Rezultate

Din cele menționate *supra*, astăzi, subiecții ce au capacitatea de a aplica și interpreta dreptul internațional public, atunci când urmează să se expună asupra existenței și naturii manifestărilor de forță ce ating intensitatea unui conflict armat, întâmpină în esență două provocări iscate din lipsa unei definiții universal valabile a conflictului armat și criteriile confuze ce permit diferențierea celor două tipuri de conflicte armate consacrate în plan juridic.

Cu referire la definiția conflictului armat, în lipsa unui tratat internațional, suntem nevoiți să recurgem la doctrină și actele *soft law* în vederea stabilirii elementelor conceptuale. Potrivit conținutului Proiectului de articole privind efectele conflictelor armate asupra tratatelor și comentariilor acestora¹ prin expresia „conflict armat” urmează a fi înțelese situațiile în care există utilizarea forței armate între state sau utilizarea prelungită a forței armate între autoritățile guvernamentale și grupurile armate organizate.

La fel, este important să fie menționată la acest capitol interpretarea jurisprudențială a conceptului de „conflict armat”. În acest sens, în temeiul celor decise de Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie, un conflict armat există ori de câte ori se recurge la forța armată între state sau la violență armată

¹ Proiectului de articole privind efectele conflictelor armate asupra tratatelor și comentariilor acestora, adoptat de Comisia de drept internațional la sesiunea a 63-a, în anul 2011.

prelungită între autoritățile guvernamentale și grupurile armate organizate sau între astfel de grupuri din cadrul unui stat. Dreptul internațional umanitar se aplică de la inițierea unor astfel de conflicte armate și se extinde dincolo de încetarea ostilităților, până când se ajunge la o încheiere generală de pace; sau, în cazul conflictelor interne, se realizează o soluționare pașnică. Până în acel moment, dreptul internațional umanitar continuă să se aplice pe întreg teritoriul statelor beligerante sau, în cazul conflictelor interne, pe întreg teritoriul aflat sub controlul unei părți, indiferent dacă acolo are loc sau nu luptă efectivă².

Calificarea existenței conflictului armat nu depinde de aprecierea subiectivă a părților. Este legat de gradul de ostilități dintre forțele armate și intensitatea conflictului. Majoritatea autorităților susțin că, în cazurile conflictelor armate fără caracter internațional, violența armată trebuie să fie de o intensitate suficientă pentru a o face distinsă de acte de violență sporadice și tulburări interne. Violența armată ce nu atinge gradul necesar de intensitate și organizare este guvernată de standardele internaționale și reglementările interne cu privire la operațiunile de aplicare a legii³.

În acest sens, conflictul armat pare să existe atunci când cel puțin una dintre cele două părți consideră că este în conflict armat cu cealaltă, chiar dacă conflictul armat nu a fost declarat oficial. Astfel, de exemplu, bombardarea și ocuparea Corfu de către italieni în anul 1923 sau invazia Japoniei în Manciuria în 1931 au constituit acte în contextul unui conflict armat, deși au fost comise fără o declarație oficială de război. Cu alte cuvinte, ceea ce este crucial aici este ceea ce se întâmplă cu adevărat și modul în care un stat sau o parte (într-un conflict armat, nu cu caracter internațional) interpretează o relație în practică. După cum au subliniat Kolb și Hyde, dacă cel puțin o parte se consideră în stare de război, chiar dacă nu a declarat oficial această opinie, atunci există un conflict armat⁴.

Cu referire la tipologia conflictelor armate ca cerință în vederea calificării conduitei participanților la conflictele armate, este necesar să menționăm că în actele constitutive ale tribunalelor internaționale militare și penale, apărute până la crearea Curții Penale Internaționale, cu o singură excepție descrisă în cele ce urmează, nu era menționată tipologia conflictului armat în vederea calificării faptelor ilicite ce constituia competența acelor instanțe.

Astfel, Statutul Tribunalului internațional penal pentru judecarea și pedepsirea persoanelor vinovate de încălcarea dreptului internațional umanitar pe teritoriul

² The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction of: 2 octobree 1995 PROSECUTOR v. DUSKO TADIC a/k/a "DULE", par. 70, <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>.

³ C. Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2018, p. 80.

⁴ Tsilonis V., *The Jurisdiction of the International Criminal Court*. Springer Nature Swetzerland, 2019, p. 283.

fostei Iugoslavii începând cu anul 1991⁵, în articolul 3, reglementează încălcările legilor sau ale cutumelor de război printre care se numără: folosirea armelor toxice sau a altor arme concepute să cauzeze suferințe inutile; distrugerii nejustificate ale orașelor, satelor sau devastarea nejustificată de necesități militare; atacarea sau bombardarea orașelor, locuințelor sau imobilelor neapărate; ocuparea, distrugerea sau deteriorarea deliberată a edificiilor consacrate religiei, artelor, științelor etc.; jefuirea bunurilor publice sau private. Totodată, potrivit prevederilor articolului 5 al Statutului Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie „Crime împotriva umanității”, Tribunalul internațional este abilitat să judece persoanele considerate răspunzătoare de crimele următoare atunci când acestea au fost comise în timpul unui conflict armat, internațional sau intern, și îndreptate împotriva unei populații civile, oricare ar fi ea (...).

Cu excepția articolului 5 care se referă la crimele împotriva umanității, niciuna dintre dispozițiile statutare nu face referire explicită la tipul de conflict ca element al infracțiunii.

În acest context este necesar să menționăm că în activitatea sa, Tribunalul pentru fosta Iugoslavie a oferit interpretări valoroase vizavi de tipologia conflictelor armate și cadrul internațional normativ relevant.

În Statutul Tribunalului internațional penal pentru pedepsirea persoanelor responsabile de genocid și alte încălcări grave ale dreptului internațional umanitar comise pe teritoriul Rwandei și a cetățenilor rwandezi responsabili de genocid și alte încălcări comise pe teritoriul statelor vecine, între 1 ianuarie 1994 și 31 decembrie 1994⁶, autorii textului trasează o legătură netă între acest mecanism de tragere la răspundere internațională penală a persoanelor fizice cu reglementările dreptului internațional umanitar. Astfel, potrivit articolului 3 din Statutul Tribunalului pentru Rwanda intitulat „*Violările articolului 3 comun al Convențiilor de la Geneva și Protocolului adițional II*”, tribunalul era competent să urmărească persoanele care au comis sau au ordonat comiterea unor încălcări grave ale articolului 3 din Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 pentru protecția victimelor de război și a Protocolului adițional II la Convențiile de la Geneva. Aceste încălcări includeau: atingerile aduse vieții, sănătății și bunăstării fizice și psihice ale persoanelor; tratamentele crude, tortura, mutilările, pedepsele corporale; pedepsele colective;

⁵ Statutul Tribunalului internațional penal pentru judecarea și pedepsirea persoanelor vinovate de încălcarea dreptului internațional umanitar pe teritoriul fostei Iugoslavii începând cu anul 1991, adoptat prin Rezoluția 827 a Consiliului de Securitate din 25 mai 1993, disponibil la https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf.

⁶ Statutul Tribunalului internațional penal pentru pedepsirea persoanelor responsabile de genocid și alte încălcări grave ale dreptului internațional umanitar comise pe teritoriul Rwandei și a cetățenilor rwandezi responsabili de genocid și alte încălcări comise pe teritoriul statelor vecine, între 1 ianuarie 1994 și 31 decembrie 1994, înființat prin Rezoluția 955 din 8 noiembrie 1994 a Consiliului de Securitate, disponibil la www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatuteInternationalCriminalTribunalForRwanda.aspx.

luarea de ostatici; actele de terorism; atingerile aduse demnității persoanei, tratamentele umilitoare, degradante, violul, constrângerea la prostituție; jaful etc.

În Statutul de la Roma al CPI (1998), deja natura conflictului armat este un factor determinant în vederea încadrării juridice a conduitei persoanelor care comit crime de război. În conformitate cu prevederile articolului 8 „Crime de război” din Statutul Curții Penale Internaționale, Curtea are competență în ceea ce privește crimele de război, îndeosebi când aceste crime se înscriu într-un plan sau o politică ori când ele fac parte dintr-o serie de crime analoage comise pe scară largă. În scopurile statutului, prin crime de război se înțeleg [alin. (2)]:

Lit. a) infracțiunile grave la convențiile de la Geneva din 12 august 1949;

Lit. b) celelalte violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate internaționale în cadrul stabilit al dreptului internațional;

Lit. c) în caz de conflict armat care nu prezintă un caracter internațional, violările grave ale art. 3, comun celor 4 Convenții de la Geneva din 12 august 1949;

Lit. e) celelalte violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional, în cadrul stabilit de dreptul internațional.

Urmând logica din expunerile doctrinarilor contemporani, conflictul armat cu caracter internațional presupune un volum mai mare de norme de drept internațional aplicabile în vederea reglementării conduitei participanților. Conflictul armat fără caracter internațional, deși este guvernat într-o măsură de dreptul internațional, presupune în esență competența autorităților naționale în vederea încadrării juridice a acțiunilor participanților. Acest raționament îl observăm și în conținutul articolului 8 din Statutul CPI. Astfel, circa 2/3 din componentele crimelor stabilite de alin. (2) lit. a) și b) sunt fapte ilicite ce pot fi comise în cadrul conflictelor armate cu caracter internațional, iar 1/3 presupun fapte ilicite din cadrul conflictelor armate fără caracter internațional [alin. (2), lit. c), d), e), f)].

În acest context, apare necesitatea de a determina tipurile de conflicte armate la care face referire Statutul Curții Penale Internaționale. Este firesc, în condițiile în care art. 8 al Statutului CPI face nemijlocit trimitere la prevederile Convențiilor de la Geneva privind protecția victimelor conflictelor armate din 12 august 1949, să demarăm reflecțiile privind natura conflictelor armate în sensul art. 8, acesta reieșind din reglementările tratatelor menționate.

Distincția dintre conflictele armate cu caracter internațional și cele fără caracter internațional contează din perspectiva răspunderii juridice. Tipologia conflictelor armate are impact și asupra combaterii imunității. În conflictul armat cu caracter internațional, părțile la un conflict nu pot fi urmărite penal pentru angajarea lor în conflict, cu excepția cazului în care încalcă dreptul internațional. În conflictele armate fără caracter internațional, nu există statut de „combatant” sau „prizonier de război”. Statele au fost reticente în a extinde imunitatea combatanților la grupurile armate, pentru a evita insurgența și legitimarea forței armate în interiorul statelor. Acest lucru creează un paradox din perspectiva conformității. Grupurile

armate se confruntă cu riscul de a fi urmărite penal conform legislației interne, chiar dacă respectă dreptul internațional umanitar⁷.

În practică, distincția rigidă dintre cele două regimuri este din ce în ce mai contestată. În multe cazuri, clasificarea în sine pune dificultăți în lumina hibridizării tot mai mari a războiului, inclusiv efectele de „deversare” ale conflictelor, implicarea forțelor armate multinaționale de partea unei părți la conflict și transformarea conflictelor în timp. În multe situații, diferite tipuri de conflicte pot coexista în același timp. De exemplu, în fosta Iugoslavie au coexistat un conflict armat internațional și unul fără caracter internațional.

Instanțele au precizat că regimul juridic aplicabil trebuie determinat în funcție de relația actorilor implicați, precum statutul părților în conflict, modul lor de intervenție și posibila coexistență a două tipuri de conflict. Unele voci din doctrină au cerut o definiție unică și unificată a conflictului armat pentru a evita fragmentarea regimurilor și pentru a atenua dilemele de clasificare. O întrebare controversată este în ce măsură clasificarea conflictelor poate fi extinsă dincolo de categoriile conflict armat cu caracter internațional și conflict armat fără caracter internațional.

Unele voci au cerut o extindere a conflictelor armate fără caracter internațional spre conceptul de „conflict armat transnațional” pentru a acoperi situațiile în care un grup armat poartă un conflict împotriva unui stat pe mai multe teritorii. Această abordare se bazează pe opinia conform căreia dreptul internațional umanitar se referă în principal la desfășurarea ostilităților armate și la efectele acestora asupra indivizilor, mai degrabă decât la frontierele teritoriale.

Potrivit acestui punct de vedere, legătura cu un conflict armat, adică conflict armat fără caracter internațional, este decisivă. De exemplu, SUA au susținut că atunci când un grup armat global, cum ar fi Al-Qaeda, se angajează în ostilități armate cu un stat, această etichetă de conflict rămâne aplicabilă către membrii grupului, indiferent de locul în care merg (conflict armat transnațional). Comitetul Internațional al Crucii Roșii a rămas critic în ceea ce privește recunoașterea unui „câmp de luptă global”. Comitetul a susținut că această teorie ar putea extinde în mod nejustificat aplicarea regulilor care guvernează desfășurarea ostilităților în detrimentul reglementărilor privind utilizarea forței în aplicarea legii, în special reglementările privind drepturile omului. Riscul unei interpretări nelimitate din punct de vedere teritorial a dreptului internațional umanitar este că ar putea stimula utilizarea extrateritorială a forței⁸.

⁷ C. Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2018, p. 78.

⁸ *Ibidem*, p. 79.

Conflicte armate internaționale

Înțelegerea când există un conflict armat internațional s-a conturat de-a lungul timpurilor. În opinia doctrinarilor, conflictul armat internațional este situația în care două sau mai multe state sunt angajate în folosirea forței pentru a-și pune în aplicare pretențiile lor opuse. Un asemenea conflict rezultă din încercarea de impunere prin forță a unui interes unilateral. El poate fi, de asemenea, generat de ciocnirea a două sau mai multe state în urmărirea dobândirii exclusive a unor avantaje pe cale violentă⁹.

Criteriul tradițional de clasificare a naturii conflictului armat se bazează pe actorii implicați. Conflictele armate internaționale sunt în esență conflicte armate între două state. Conflictele vor avea la fel caracter internațional dacă la ele participă organizațiile internaționale cum este Organizația Națiunilor Unite și față de ele se aplică Dreptul internațional umanitar.¹⁰ În această situație suntem în prezența așa-numitelor conflicte armate simetrice.

Potrivit prevederilor articolului 2 comun tuturor celor patru Convenții de la Geneva, „în afara dispozițiilor care trebuie să intre în vigoare încă din timp de pace, prezenta convenție se va aplica în caz de război declarat sau de orice alt conflict armat, ivit între două sau mai multe dintre Înaltele Părți Contractante, chiar dacă starea de război nu e recunoscută de una din ele. Convenția se va aplica, de asemenea, în toate cazurile de ocupație totală sau parțială a teritoriului unei Înalte Părți Contractante, chiar dacă această ocupație nu întâmpină nici o rezistență militară. Dacă una dintre Puterile în conflict nu e parte la prezenta convenție, Puterile care sunt părți la aceasta vor rămâne totuși legate prin ea în raporturile lor reciproce. În afară de aceasta, ele vor fi legate prin convenție față de sus-zisa Putere, dacă aceasta o acceptă și îi aplică dispozițiile”¹¹.

Protocolul I¹² a completat Convențiile de la Geneva adaptând conținutul lor realităților acelor timpuri, având în calitate de domeniu de aplicare: situațiile

⁹ Rusu V., Balan O., Neagu Gh., *Dicționar de drept internațional umanitar*, Pontos, Chișinău, 2007, p. 85.

¹⁰ Верле Г., *Принципы международного уголовного права*. Одесса, Москва: Феникс, ТрансЛит, 2011. – 882 с. с. 499

¹¹ Convenția pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor din forțele armate în campanie (I), adoptat/încheiat la Geneva la 12.08.1949. În vigoare pentru RM din 24.11.1993. Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5, p. 7. Înregistrat la ONU cu nr. I-970.

Convenția pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiilor din forțele armate maritime (II), adoptat/încheiat la Geneva la 12.08.1949. În vigoare pentru RM din 24.11.1993. Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5, p. 33. Înregistrat la ONU cu nr. I-971.

Convenția de la Geneva privind tratamentul prizonierilor de război (III) adoptat/încheiat la Geneva la 12.08.1949. În vigoare pentru RM din 24.11.1993. Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5, p. 55. Înregistrat la ONU cu nr. I-972.

Convenția cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război (IV), adoptat/încheiat la Geneva la 12.08.1949. Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5, p. 126. Înregistrat la ONU cu nr. I-973.

¹² Protocol adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Protocolul I), adoptat/încheiat la Geneva la 08.06.1977.

prevăzute de art. 2 din Convențiile de la Geneva suplimentar cuprinzând conflictele armate în care popoarele luptă împotriva dominației coloniale și ocupației străine și împotriva regimurilor rasiste, în exercitarea drepturilor popoarelor de a dispune de ele însele, consacrat în Carta Națiunilor Unite și în Declarația referitoare la principiile de drept internațional privind relațiile amicale și cooperarea între state în conformitate cu Carta Națiunilor Unite [art. 1 alin. (3) și (4)].

Curtea Penală Internațională a avut ocazia să se pronunțe asupra calificării conflictelor armate. Astfel, în *cauza Procurorul vs. Lubanga Dyilo* Camera, reiterând cele constatate de Tribunalul pentru fosta Iugoslavie în *cauza Procurorul vs. Tadić*¹³, a considerat că un conflict armat are caracter internațional dacă are loc între două sau mai multe state; aceasta se extinde la ocuparea parțială sau totală a teritoriului altui stat, indiferent dacă ocupația menționată întâmpină sau nu rezistență armată. În plus, un conflict armat fără caracter internațional care izbucnește pe teritoriul unui stat poate deveni internațional - sau, în funcție de circumstanțe, poate avea caracter internațional alături de un conflict armat fără caracter internațional - dacă (1) un alt stat intervine în acel conflict prin trupele sale (intervenție directă), sau dacă (2) unii dintre participanții la conflictul armat fără caracter internațional acționează în numele celui alt stat (intervenție indirectă)¹⁴.

În ceea ce privește cea de-a doua alternativă, Camera de Apel a Tribunalului pentru fosta Iugoslavie a precizat circumstanțele în care forțele armate pot fi considerate acționând din numele unui stat străin, atribuind astfel conflictului armat un caracter internațional. În *cauza Tadić*, Camera de Apel a stabilit elementele constitutive ale „controlului general” exercitat de un stat străin asupra unor astfel de forțe armate:

Controlul de către un stat asupra forțelor sau milițiilor sau unităților paramilitare subordonate poate avea un caracter general (și trebuie să cuprindă mai mult decât simpla furnizare de asistență financiară sau echipament militar sau instruire). (...) Controlul cerut de dreptul internațional poate fi considerat că există atunci când un stat (...) are un rol în organizarea, coordonarea sau planificarea acțiunilor militare ale grupului militar, pe lângă finanțarea, instruirea și echiparea sau asigurarea sprijinului operațional pentru acel grup.

Camera consideră că în cazul în care un stat nu intervine direct pe teritoriul altui stat prin propriile trupe, testul de control global va fi utilizat pentru a determina dacă forțele armate acționează în numele primului stat. Testul va fi îndeplinit atunci când primul stat are un rol în organizarea, coordonarea sau planificarea

În vigoare pentru RM din 24.11.1993. Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5, p. 189. Înregistrat la ONU cu nr. I-17512.

¹³ The Prosecutor v. Dusko Tadić, Case No. IT-94-1-A, Appeal Judgement, 15 July 1999, par. 84.

¹⁴ Decision No.: ICC-01/04-01/06 Date: 29 January 2007 Pre-trial Chamber I of the International Criminal Court in the case of The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo par. 209.

acțiunilor militare ale grupului militar, pe lângă finanțarea, instruirea și echiparea grupului sau acordarea de sprijin operațional acestuia.

Camera reține că, în hotărârea pronunțată la 19 decembrie 2005 în *cauza Republicii Democratice Congo c. Uganda*, Curtea Internațională de Justiție (CIJ) a observat că, în temeiul dreptului internațional cutumiar, astfel cum se reflectă în articolul 42 din Regulamentul de la Haga din 1907, teritoriul este considerat a fi ocupat atunci când este pus efectiv sub autoritatea armatei ostile, iar ocupația se extinde numai pe teritoriul unde a fost stabilită și poate fi exercitată o astfel de autoritate¹⁵.

Deși războiul de eliberare națională se desfășoară pe teritoriul unui singur stat, în opinia autorului G. Werle, în scopul calificării crimelor de război, acesta urmează a fi calificat în calitate de conflict armat cu caracter internațional¹⁶.

Este necesar să ne expunem în acest context și asupra conflictelor armate care au loc pe teritoriul unui stat, dar se caracterizează prin susținerea părților beligerante de către alte state, de exemplu prin livrarea de armament, însă fără implicare directă în conflictul armat. Aceste conflicte armate urmează a fi considerate cu certitudine conflicte armate cu caracter internațional, dacă acțiunile părții participante la războiul civil pot fi imputate statului ce oferă susținere. Asemenea parte beligerantă acționează în esență ca reprezentant al aceluși stat.¹⁷

Conflicte armate fără caracter internațional

Majoritatea conflictelor contemporane sunt de natură non-internațională, fie conțin zone gri în materia calificării lor.¹⁸ Articolul 3 comun celor patru Convenții de la Geneva, denumit „miniconvenția”, *inter alia* reglementează sfera de aplicare a prevederilor convențiilor *ratione materiae* următoarele: „În caz de conflict armat neprezentând un caracter internațional și ivit pe teritoriul uneia dintre Înaltele Părți Contractante, fiecare dintre Părțile în conflict va trebui să aplice cel puțin următoarele dispoziții:...”.

Dispoziția menționată urmează a fi interpretată în lumina Protocolului Adițional II referitor la protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional¹⁹, care la articolul 1 determină sfera de aplicare *ratione materiae*:

¹⁵ Decision No.: ICC-01/04-01/06 Date: 29 January 2007 Pre-trial Chamber I of the International Criminal Court in the case of The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo par. 209.

¹⁶ Верле Г., *Принципы международного уголовного права*. Одесса, Москва: Феникс, ТрансЛит, 2011. – 882 с. с. 500.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ C. Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2018, p. 77.

¹⁹ Protocolul Adițional II referitor la protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional la Convențiile de la Geneva, semnate la 12 august 1949 la Geneva, adoptat/încheiat la Geneva la 08.06.1977. În vigoare pentru RM din 24.11.1993. Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5, p. 259. Înregistrat la ONU cu nr. I-17513.

„1. Prezentul Protocol, care dezvoltă și completează art. 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 fără a modifica condițiile sale de aplicare actuale, se va aplica la toate conflictele armate care nu cad sub incidența art. 1 al Protocolului adițional al Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Protocolul I) și care se desfășoară pe teritoriul unei înalte părți contractante între forțele sale armate și forțe armate dizidente sau grupuri înarmate organizate care, sub conducerea unui comandament responsabil, exercită un asemenea control asupra unei părți a teritoriului său, astfel încât să-i permită să desfășoare operațiuni militare susținute și coordonate și să aplice prezentul Protocol.

2. Prezentul Protocol nu se va aplica situațiilor de tensiune internă și tulburărilor interne cum sunt actele de dezordine publică, actele sporadice și izolate de violență și alte acte analoge, care nu sunt conflicte armate”.

Suplimentar, potrivit preambulului Protocolului Adițional I la Convențiile de la Geneva, se reafirmă, în plus, că dispozițiile Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 și ale Protocolului I trebuie să fie pe deplin aplicate, în toate împrejurările, tuturor persoanelor protejate de aceste instrumente, fără nicio diferențiere defavorabilă fondată pe natura sau originea conflictului armat sau pe cauzele susținute de părțile la conflict sau atribuite acestora²⁰.

Aceste clauze confirmă faptul că actorilor nestatali le revine un set de obligații internaționale. Reglementările contemporane privind crimele de război reflectă această teză. Acestea se aplică nu numai situațiilor de aplicare a forței armate în relațiile interstatale și conflictelor dintre un guvern și grupuri armate, ci și conflictelor dintre două sau mai multe grupuri armate organizate care luptă unul împotriva celuilalt²¹.

Autorul G. Werle consideră că abia după instituirea Tribunalului Internațional penal pentru Rwanda, societatea internațională a aplicat dreptul internațional penal față de conflictul armat cu nenumeroase elemente internaționale. Genocidul din Rwanda a fost săvârșit de cetățenii Rwandei împotriva altor cetățeni ai Rwandei. Această circumstanță nu era relevantă în vederea stabilirii pedepsei pentru crimele împotriva umanității sau genocidului, comise în cadrul conflictului armat, deoarece componentele acestor crime nu presupuneau legătura obligatorie cu conflictul armat internațional.

Totodată, Statutul Tribunalului internațional penal pentru Rwanda a prevăzut stabilirea pedepsei pentru violarea dreptului internațional umanitar, printre altele, deoarece acestea sunt mai ușor de demonstrat, precum și în scopul suplinirii lacunelor în drept. S-a decis să fie recunoscută jurisdicția Tribunalului internațional

²⁰ Protocol adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Protocolul I), adoptat/încheiat la Geneva la 08.06.1977. În vigoare pentru RM din 24.11.1993. Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5, p. 189. Înregistrat la ONU cu nr. I-17512.

²¹ C. Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2018, p. 79.

penal pentru Rwanda, în cazul nerespectării prevederilor articolului 3 comun pentru Convențiile de la Geneva, cât și a articolului 4 (2) a Protocolului adițional II la Convențiile de la Geneva. Acesta a fost un pas decisiv în direcția formării instituției juridice a răspunderii pentru crime comise în cadrul războaielor civile.²²

Tribunalul pentru fosta Iugoslavie, în vederea elucidării tipurilor conflictelor armate în care au fost comise crimele ce intrau în competența sa, în condițiile în care art. 3 și art. 5 din Statut (citate *supra*) creau confuzii în procesul de aplicare a normelor, a recurs la interpretarea literală și teleologică a Statutului.

Tribunalul a constatat că nu este clar dacă prevederile Statutului se aplică doar infracțiunilor care sunt comise în conflicte armate cu caracter internațional sau și celor comise în conflicte armate fără caracter internațional. Articolul 2 se referă la „încălări grave” ale Convențiilor de la Geneva din 1949, care sunt înțelese pe scară largă a fi săvârșite doar în conflictele armate cu caracter internațional, astfel încât referința din articolul 2 ar părea să sugereze că articolul se limitează la conflictele armate cu caracter internațional.

De asemenea, articolul 3 nu conține nicio referire expresă la natura conflictului armat. O primă lecturare a acestei prevederi în sine poate crea impresia că se aplică ambelor tipuri de conflicte. În schimb, articolul 5 conferă în mod explicit jurisdicție asupra crimelor comise în conflicte armate fără caracter internațional sau cu caracter internațional. Un argument *a contrario* bazat pe absența unei dispoziții similare în articolul 3 al Statutului ar putea sugera că articolul 3 se aplică mai degrabă doar unei categorii de conflicte decât ambelor. Pentru a stabili mai bine înțelesul și sfera acestor dispoziții, Camera de Apel a Tribunalului a ținut cont de obiectul și scopul din spatele adoptării Statutului.

Astfel, prin adoptarea rezoluției 827, Consiliul de Securitate a Organizației Națiunilor Unite a înființat Tribunalul Internațional cu scopul declarat de a aduce în fața justiției persoanele responsabile de încălcări grave ale dreptului internațional umanitar în fosta Iugoslavie, descurajând astfel viitoarele încălcări și contribuind la restabilirea păcii și securitate în regiune. Contextul în care a acționat Consiliul de Securitate indică faptul că a intenționat să atingă acest scop, fără a face referire la faptul dacă conflictele din fosta Iugoslavie au fost interne sau internaționale.

După cum bine știau membrii Consiliului de Securitate, în anul 1993, când a fost redactat Statutul, conflictele din fosta Iugoslavie ar fi putut fi caracterizate atât ca fiind fără caracter internațional, cât și cu caracter internațional, sau, alternativ, ca un conflict fără caracter internațional alături de unul cu caracter internațional, sau ca un conflict fără caracter internațional care a devenit internaționalizat din cauza sprijinului extern sau ca un conflict cu caracter internațional care a fost ulterior

²² Верле Г., *Принципы международного уголовного права*. Одесса, Москва: Феникс, ТрансЛит, 2011. – 882 с. с. 499 p. 487.

înlocuit cu unul sau mai multe conflicte fără caracter internațional, sau o combinare a acestora²³.

Fapta Consiliul de Securitate de a se abține în mod intenționat de la clasificarea conflictelor armate din fosta Iugoslavie ca fiind cu caracter internațional sau fără caracter internațional și, în special, lipsa intenției de a obliga Tribunalul Internațional printr-o clasificare a conflictelor ca fiind internaționale, este confirmat de argumentul *reductio ad absurdum*.

Dacă Consiliul de Securitate ar fi catalogat conflictul ca fiind exclusiv cu caracter internațional și, în plus, ar fi decis să angajeze Tribunalul Internațional prin aceasta, ar rezulta că Tribunalul Internațional ar trebui să considere conflictul dintre sârbii bosniaci și autoritățile centrale din Bosnia-Herțegovina ca fiind internațional. Deoarece nu se poate susține că sârbii bosniaci constituie un stat, probabil că clasificarea la care tocmai se face referire s-ar baza pe presupunerea implicită că sârbii bosniaci acționează nu ca o entitate rebelă, ci ca organe sau agenți ai unui alt stat, Republica Federală Iugoslavia (Serbia-Muntenegru). În consecință, încălcările grave ale dreptului internațional umanitar comise de armata guvernamentală a Bosniei-Herțegovinei împotriva civililor sârbi bosniaci aflați în puterea lor nu ar fi considerate „încălcări grave”, deoarece astfel de civili, având naționalitatea Bosniei-Herțegovinei, nu ar fi considerați „persoane protejate” în temeiul articolului 4, paragraful 1 al Convenției IV de la Geneva.

În schimb, atrocitățile comise de sârbi bosniaci împotriva civililor bosniaci, în mâinile lor ar fi considerate „încălcări grave”, deoarece astfel de civili ar fi „persoane protejate” în temeiul Convenției, în sensul că sârbii bosniaci ar acționa ca organe sau agenți ai altui stat, Republica Federală Iugoslavia (Serbia-Muntenegru), a cărui naționalitate nu ar avea-o bosniacii. Acesta ar fi, desigur, un rezultat absurd, în sensul că i-ar plasa pe sârbii bosniaci într-un dezavantaj legal substanțial față de autoritățile centrale din Bosnia-Herțegovina. Această absurditate confirmă eroarea argumentului invocat de procuror în fața Camerei de Apel.

Pe baza celor de mai sus, concluzionăm că conflictele din fosta Iugoslavie au atât aspecte interne, cât și internaționale, că membrii Consiliului de Securitate au avut în vedere în mod clar ambele aspecte ale conflictelor atunci când au adoptat Statutul Tribunalului Internațional și că au intenționat să împuternicească Tribunalul Internațional să judece încălcările dreptului umanitar care au avut loc în ambele contexte. În măsura în care este posibil în temeiul dreptului internațional existent, Statutul ar trebui, prin urmare, să fie interpretat pentru a da efect acestui scop²⁴.

²³ The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction of: 2 octobree 1995 PROSECUTOR v. DUSKO TADIC a/k/a "DULE" par. 70, <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>.

²⁴ The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction of: 2 octobree 1995 PROSECUTOR v. DUSKO TADIC a/k/a "DULE" par. 70, <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>.

Infracțiunile comise între grupurile armate au fost, printre altele, urmărite penal în contextul războiului civil din Sierra Leone, al conflictului din Balcani. Această extindere sporește protecția civililor. Dar ridică și noi întrebări în legătură cu standardele pe care autoritățile non-statale (de exemplu, grupurile armate nestatale) trebuie să le respecte, de exemplu în ceea ce privește detenția. Detenția la care recurg grupurile armate a devenit o activitate de rutină într-un conflict. Conflictul armat fără caracter internațional nu are un regim analogic cu ocupația militară, adică un cadru care să limiteze puterea și să definească îndatoririle în raport cu legea și ordinea în cazurile în care grupurile armate exercită control efectiv asupra teritoriului²⁵.

Trebuie totuși menționat că tuturor persoanelor private de libertate din motive legate de un conflict armat fără caracter internațional trebuie să li se ofere posibilitatea de a contesta legalitatea detenției, cu excepția cazului în care Guvernul statului afectat de conflictul armat fără caracter internațional și-a revendicat drepturi beligerante. În cazul în care au fost capturați „combatanții” inamici, aceștia ar trebui să beneficieze de același tratament ca și prizonierii de război în conflictele armate internaționale, iar civilii deținuți ar trebui să beneficieze de același tratament ca și pentru persoanele civile protejate de Convenția a patra de la Geneva în conflictele armate internaționale²⁶.

Generalizând, din constatările făcute de judecătorii celor două tribunale internaționale penale putem deduce că subiectul care comite violări grave de drept internațional umanitar urmează a fi tras la răspundere penală în conformitate cu dreptul internațional penal. Or, caracterul criminal al încălcărilor comparabile în timpul conflictelor armate internaționale este un argument considerabil în folosul pedepsirii lor la fel și în cadrul conflictelor armate fără caracter internațional²⁷.

Dacă până la adoptarea Statutului CPI în anul 1998, lipsa reglementărilor în actele internaționale pe de o parte și precizările, propuse de Protocolul adițional II, pe de altă parte, permitea să fie formulată concluzia că există două tipuri de conflicte armate fără caracter internațional care în dependență de trăsăturile lor caracteristice (în special în legătură cu intensitatea lor) sunt reglementate fie de Protocolul adițional II, cât și de art. 3 comun, și art. 19, fie doar de ultimele, cu excepția Protocolului adițional II, atunci se pare că autorii Statutului CPI încearcă să creeze a treia categorie de conflicte armate fără caracter internațional (în ultimul caz a se vedea art. 8 alin. (2) lit. f) al Statutului CPI ce se aplică conflictelor armate fără caracter internațional care se opun în mod prelungit, pe teritoriul unui stat,

²⁵ C. Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2018, p. 80.

²⁶ J.-M. Henckaerts, L. Doswald-Beck., *Customary International Humanitarian Law*, Volume I RULES. Cambridge University Press. International Committee of the Red Cross, 2005, p. 352.

²⁷ Верле Г., *Принципы международного уголовного права*. Одесса, Москва: Феникс, ТрансЛит, 2011. – 882 с. с. 489.

autoritățile guvernului acestui stat și grupuri armate organizate sau grupuri armate organizate între ele)²⁸.

În general, structura articolului 8 (2) al Statutului CPI este complicată și într-o oarecare măsură ascunde legătura dintre diferite crime. Mai mult, deoarece are loc o apropiere a conținuturilor reglementărilor, aplicabile conflictelor armate cu caracter internațional și celor aplicabile conflictelor armate fără caracter internațional, realizarea distincției dintre diferite tipuri de conflicte nu mai corespunde realității. Ar avea mai mult sens clasificarea crimelor după criteriul material. Pare mai adecvată realizarea distincției între oferirea protecției persoanelor și proprietății (în esență decurgând din prevederile Dreptului de la Geneva), pe de o parte, și interdicția anumitor metode și mijloace de purtare a acțiunilor armate (iscate din Dreptul de la Haga) – pe de altă parte²⁹.

Este de menționat că Curtea Penală Internațională nu are în prezent jurisdicție asupra utilizării izolate sau sporadice a forței. Astfel, de exemplu, misiunea cu privire la capturarea lui Osama Bin Laden în Pakistan nu ar putea fi niciodată considerată o crimă de război, chiar dacă Pakistanul ar fi stat parte la Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, întrucât nu a fost comisă în contextul unui conflict armat internațional sau al unui conflict armat fără caracter internațional³⁰.

Atunci când în teritoriul statului concomitent se desfășoară mai multe tipuri de conflicte armate, calificarea generală a conflictului armat ca exclusiv internațional sau fără caracter internațional ar duce la concluzii inconsecvente și lacune în partea ce se referă la stabilirea răspunderii. Pentru asemenea situații nu există un singur criteriu cu ajutorul căruia ar putea fi stabilită existența unui conflict armat și calificarea acestuia ca conflict armat internațional sau fără caracter internațional.

Mai degrabă, o asemenea faptă urmează a fi examinată funcțional cu luarea în considerație a contextului în care ea a fost săvârșită. Este necesar să fie luat în considerație faptul dacă această faptă a constituit o parte a conflictului armat cu caracter internațional sau a conflictului armat fără caracter internațional. Aceasta depinde în esență de partea beligerantă cui aparține autorul faptei și de circumstanțele conflictului în cadrul căruia a fost comisă fapta. Dacă, spre exemplu, pe teritoriul unui stat are loc un conflict armat cu alt stat, concomitent cu conflictul între același stat și o organizație nestatală, este necesar de a determina la care parte poate fi referit autorul faptei și în cadrul cărui conflict a fost comisă această faptă. Doar în asemenea mod poate fi determinat dacă fapta a fost comisă în legătură cu un conflict armat cu caracter internațional sau un conflict armat fără caracter internațional și care reglementări privind crimele de război îi sunt aplicabile³¹.

²⁸ Э. Давид, *Принципы права вооруженных конфликтов*. МККК, Москва, 2011. 1144 с. р. 130

²⁹ Верле Г., *Принципы международного уголовного права*. Одесса, Москва: Феникс, ТрансЛит, 2011. – 882 с. с. 491.

³⁰ Tsilonis V., *The Jurisdiction of the International Criminal Court*, Springer Nature Swetzerland, 2019, p. 283.

³¹ Верле Г., *Принципы международного уголовного права*. Одесса, Москва: Феникс, ТрансЛит, 2011. – 882 с. с.503.

Tipologia conflictelor armate în Codul penal al Republicii Moldova

Asigurarea protecției valorilor și relațiilor sociale se impune prin mijloace de drept. În cadrul acestora, cele de drept penal ocupă un loc deosebit. Aplicarea corectă și uniformă a legii penale constituie unul din garanțiile respectării principiului legalității și a democratismului. Ultimul invocă că persoanele care au săvârșit infracțiuni sunt egale în fața legii și sunt supuse răspunderii penale fără deosebire de sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație. Același principiu invocă că apărarea drepturilor și intereselor unei persoane nu poate fi realizată prin încălcarea drepturilor și intereselor altei persoane sau a unei colectivități. Republica Moldova se află în situația în care obligațiile pozitive ale statului, care reies din aderarea la diverse acte internaționale și respectarea principiilor „clasice”, „fundamentale” ale legii penale, se află pe poziții de conflict. În același timp, securitatea statului impune aplicarea legii penale pentru asigurarea sentimentului de siguranță din partea cetățenilor săi și nu numai.³²

În urma tragicilor evenimente din primăvara-vara anului 1992 din Republica Moldova, care, în temeiul dreptului internațional umanitar, pot fi calificate drept conflict armat fără caracter internațional ulterior internaționalizat³³, autoritățile naționale moldovenești au conștientizat imperiozitatea incriminării faptelor comise în timpul sau în legătură cu conflictele armate.

Prin urmare, legislația penală națională este adoptată cu respectarea plenară a tendințelor dreptului internațional penal contemporan și Codul penal al Republicii Moldova, adoptat la 18 aprilie 2002 respectă abordarea tradițională a crimelor de război în dependență de tipul conflictului armat și de obiectul infracțiunii. În Partea generală a Codului penal RM este expus înțelesul anumitor termeni sau expresii din Cod, printre care găsim conceptul de persoană protejată de dreptul internațional umanitar (art. 127¹):

„a) într-un conflict armat cu caracter internațional: orice persoană protejată în sensul Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor de război și al Protocolului adițional I din 8 iunie 1977 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, în special bolnavii, răniții, naufragiații, prizonierii de război și persoanele civile;

b) într-un conflict armat fără caracter internațional: orice persoană protejată în sensul art. 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 și în sensul Protocolului adițional II din 8 iunie 1977 privind protecția victimelor conflictelor armate fără caracter

³² Cernomoreț S., *Mijloace juridico-penale destinate asigurării protecției securității naționale*, în: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurarea a parcursului european, Chișinău: 2019, pp. 230-245. ISBN 978-9975-3298-2-8, p. 230.

³³ Ștefănoaia Mihai, *Drept penal: partea generală*, Vol II. București: Univers juridic, 2020, p. 320, ISBN 978-606-39-0652-7.

internațional (bolnavii, răniții, naufragații, persoanele care nu participă direct la operațiunile militare și care se găsesc sub puterea părții inamice);

c) întru-un conflict armat cu sau fără caracter internațional: membrii forțelor armate și combatanții părții inamice care au depus armele sau care, din orice altă cauză, nu se mai pot apăra și care nu se află sub puterea părții inamice”.

Suplimentar, art. 137 Cod penal RM „Infrațiunile de război împotriva persoanelor”, reglementează infrațiunile împotriva persoanelor care pot fi săvârșite în cadrul unui conflict armat cu caracter internațional [alin. (1)] și infrațiunile împotriva persoanelor care pot fi săvârșite în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional [alin. (2)-(4)]. Aceeași abordare poate fi identificată în prevederile art. 137¹ „Infrațiuni de război împotriva proprietății și altor drepturi”.

Totodată, mai multe articole din Codul Penal al Republicii Moldova incriminează faptele săvârșite atât în conflicte armate cu caracter internațional cât și cele fără caracter internațional: art. 137² „Utilizarea de mijloace interzise de purtare a războiului”, articolul 137³ „ Utilizarea de metode interzise de purtare a războiului”, art. 137⁴ „Utilizarea fără drept a semnelor distinctive de drept internațional umanitar” și art. 138 „Darea sau executarea unui ordin vădit ilegal. Neexercitarea sau exercitarea necorespunzătoare a controlului cuvenit”.

Concluzii

Rezumând prevederile Dreptului internațional umanitar convențional și conținutul Dreptului internațional umanitar cutumiar, generalizând practica instanțelor jurisdicționale internaționale penale, analizând actele *soft law* generate de experți notorii ai Comitetului Internațional al Crucii Roșii, constatăm că în pofida numeroaselor denumiri și calificative atribuite conflictelor armate contemporane în societatea internațională, începând cu anul 1977, este necesar ca actorii internaționali să opereze cu concepte juridice consacrate: conflicte armate internaționale și conflicte armate fără caracter internațional.

În lipsa reperelor clare convenționale și cutumiare privind diferența conflictelor armate internaționale de cele fără caracter internațional, întru a realiza calificarea conformă a faptelor ilicite comise în timpul conflictelor armate sau în legătură cu acestea, este imperios să apelăm la jurisprudența instanțelor de jurisdicție internațională penală și la *soft law*.

Generalizând constatările tribunalelor internaționale penale, ale Curții Penale Internaționale deducem că intenția instanțelor internaționale este de a diminua distincția cantitativă și calitativă dintre crimele de război ce se comit în cadrul conflictelor armate cu caracter internațional și crimele de război ce se comit în cadrul conflictelor armate fără caracter internațional. Estimăm această tendință ca fiind benefică din perspectiva asigurării realizării conforme a dreptului internațional umanitar.

Totodată, estimăm oportun la finalul prezentului demers științific să venim cu ideea că noile realități impun o altă tipologie a crimelor de război. Cea propusă de autorii Statutului de la Roma a Curții Penale Internaționale era una firească pentru contextul istoric, politic și, subsecvent, juridic existent la sfârșitul mileniului al II-lea. Din cele demonstrate în prezentul studiu, clasificarea conflictelor armate în vederea angajării răspunderii internaționale penale la care face trimitere Statutul CPI riscă să nu acopere din punct de vedere juridic situațiile ce apar în cadrul conflictelor armate contemporane, fapt care ar favoriza impunitatea și ar compromite pacea și securitatea internațională.

La provocările iscate din noile realități referim: a) participanții atipici la conflictele armate. Astăzi la conflictele armate participă actori, având statut juridic diferit: organizațiile internaționale, statele, actori nestatali clasici dar și entități fără statut consacrat de *jus in bello*, cum sunt companii militare și de securitate private; b) modificarea naturii conflictelor armate, reieșind din calitatea părților implicate. Observăm modificarea „geometriei” conflictelor armate, astăzi majoritatea exprimând o asimetrie netă; c) schimbarea metodelor și mijloacelor de luptă urmare a progresului tehnico-științific, care provoacă în ultimă instanță „dezumanizarea” conflictului armat, prin utilizarea în timpul ostilităților a obiectelor militare teleghidate.

Pledăm, la fel ca și unii autorii citați în prezentul studiu, pentru o nouă clasificare a crimelor de război având la bază alte criterii decât tipul de conflict armat în care se comite crima de război. Optăm pentru păstrarea genezei și naturii dreptului internațional umanitar, și în acest sens, crimele de război ar putea fi clasificate în crime comise împotriva victimelor conflictelor armate și crime de război prin folosirea metodelor sau mijloacelor de război interzise. O altă opțiune de clasificare a crimelor de război, absolut relevantă domeniului, ar putea fi preluată din dreptul penal comun având la bază obiectul infracțiunii (viața, sănătatea, proprietatea, ecosistemul etc.).

Referințe bibliografice:

[1] Proiectului de articole privind efectele conflictelor armate asupra tratatelor și comentariilor acestora adoptat de Comisia de drept internațional la sesiunea a 63-a în anul 2011;

[2] Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction of: 2 octobre 1995 PROSECUTOR v. DUSKO TADIC a/k/a "DULE" par. 70 The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>;

[3] C. Stahn, *A Critical Introduction to International Criminal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018;

[4] Tsilonis V., *The Jurisdiction of the International Criminal Court*. Springer Nature Switzerland, 2019;

[5] Statutul Tribunalului internațional penal pentru judecarea și pedepsirea persoanelor vinovate de încălcarea dreptului internațional umanitar pe teritoriul fostei Iugoslavii începând cu anul 1991, adoptat prin Rezoluția 827 a Consiliului de Securitate din 25 mai 1993 https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf;

[6] Statutul Tribunalului internațional penal pentru pedepsirea persoanelor responsabile de genocid și alte încălcări grave ale dreptului internațional umanitar comise pe teritoriul Rwandei și a cetățenilor rwandezi responsabili de genocid și alte încălcări comise pe teritoriul statelor vecine, între 1 ianuarie 1994 și 31 decembrie 1994, înființat prin Rezoluția 955 din 8 noiembrie 1994 a Consiliului de Securitate. www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatuteInternationalCriminalTribunalForRwanda.aspx;

[7] Rusu V., Balan O., Neagu Gh., *Dicționar de drept internațional umanitar*. Pontos. Chișinău, 2007;

[8] Верле Г. *Принципы международного уголовного права*. Одесса, Москва: Феникс, ТрансЛит, 2011;

[9] Convenția pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor din forțele armate în campanie (I) Adoptat/încheiat la Geneva la 12.08.1949. În vigoare pentru RM din 24.11.1993 Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5. Înregistrat la ONU cu nr. I-970

Convenția pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiilor din forțele armate maritime (II) Adoptat/încheiat la Geneva la 12.08.1949. În vigoare pentru RM din 24.11.1993. Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5, pag. 33. Înregistrat la ONU cu nr. I-971

Convenția de la Geneva privind tratamentul prizonierilor de război (III) Adoptat/încheiat la Geneva la 12.08.1949 În vigoare pentru RM din 24.11.1993 Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5. Înregistrat la ONU cu nr. I-972

Convenția cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război (IV) Adoptat/încheiat la Geneva la 12.08.1949 Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5, pag. 126. Înregistrat la ONU cu nr. I-973;

[10] Protocol adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Protocolul I). Adoptat/încheiat la Geneva la 08.06.1977. În vigoare pentru RM din 24.11.1993. Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5. Înregistrat la ONU cu nr. I-17512;

[11] *The Prosecutor v. Dusko Tadić*, Case No. IT-94-1-A, Appeal Judgement, 15 July 1999;

[12] Decision No.: ICC-01/04-01/06 Date: 29 January 2007 Pre-trial Chamber I of the International Criminal Court in the case of *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*;

[13] Protocolul Adițional II referitor la protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional la Convențiile de la Geneva, semnate la 12 august 1949 la Geneva. Adoptat/incheiat la Geneva la 08.06.1977. În vigoare pentru RM din 24.11.1993. Publicat în: *Tratate Internaționale*, vol. 5. Înregistrat la ONU cu nr. I-17513;

[14] J.-M. Henckaerts, L. Doswald-Beck., *Customary International Humanitarian Law. Volume I RULES*. Cambridge University Press. International Committee of the Red Cross 2005;

[15] Э. Давид, *Принципы права вооруженных конфликтов*. МККК. Москва, 2011;

[16] Cernomoreț S., *Mijloace juridico-penale destinate asigurării protecției securității naționale*. In: *Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurarea a parcursului european*, Chișinău, 2019, ISBN 978-9975-3298-2-8;

[17] Ștefănoaia Mihai, *Drept penal: partea generală*, Vol. II., Ed. Univers juridic, București, 2020, ISBN 978-606-39-0652-7.